

מישה ימים אינטנסיביים ומיוחדים עברו על רקדני להקת ורטיגו עם אנה הלפרין (Halprin) בכפר האקולוגי בנתיב הל"ה. הלפרין, בת 94, הנחתה אותם לקראת הפקת עיבוד מחודש ליצירתה, *Parades and Changes*, שעלתה לראשונה ב-1965 וחוללה אז סנסציה גדולה בארצות הברית. נראה כי היצירה חיה ונושמת וממציאה את עצמה בכל פעם מחדש, בזכות התאמתה של הלפרין למקום, לזמן, למרחב ולרקדנים.

אנה הלפרין בחרה, לדבריה, לעבוד עם להקת ורטיגו, מכיוון שחשה חיבור עמוק לנעשה בכפר האקולוגי, המקרב את הסביבה אל היצירה ואל החיים. "כחלק ממחווה לבעלי לורנס הלפרין ז"ל, רציתי לפני מותי לעבוד עם להקה מישראל. הרגשתי שלי ולורטיגו יש הרבה במשותף מבחינת תפישתנו את המחול, והקשר לסביבה וליקום כעוגן מרכזי ליצירה". בתחילת דרכה האמנותית היתה אנה הלפרין אחת הדמויות המשפיעות, המיוחדות והאותנטיות בסצנת המחול והתיאטרון בארצות הברית. כבר אז, בשנות החמישים, היתה פורצת דרך ויצרה כיוונים מהפכניים באמנות. היא בחרה להרחיב את הגבולות, בחנה טווח רחב של אפשרויות, שברה מוסכמות והביאה למוזענות חברתית, פוליטית וסביבתית אגנדות שהיו קרובות ללבה. המרחק שלה מהסצנה הניו־יורקית איפשר לה ללכת למקום אמנותי ייחודי. אפשר לומר דברים דומים על ורטיגו ועל נעה ורטהיים, על המרחק מהעיר הגדולה, על יצירה היונקת מהסביבה ומהטבע ועל הבאת רעיונות חברתיים ואקולוגיים בתנועה.

הלפרין בחנה מחדש סוגיות שהיו מקובעות בשנים שבהן החלה לפעול, כמו, "מהו ריקוד" ובאיזה מרחב עליו להתקיים. בחינה מחדש של סוגיות אלה הביאה לפיתוח גישה שונה מזו שרווחה באותם ימים, שבמרכזה היתה משנתה של מרתה גרהאם (Graham). אנה חיפשה נתיב ללמוד וללמד תנועה שתהא נכונה ומשמעותית לכל אחד ואחד במושגים שלו. מורתה של הלפרין, מרגרט דובלר (Doubler), חקרה כבר ב-1917 את הקשר בין תנועה ורגשות. בעזרת דובלר פיתחה הלפרין את תהליך אמנות החיים, המבוססת על אלתור שצומח מתוך חוויות אישיות. היא הקפידה על שיתוף הרקדנים בתהליך היצירה, שאליו הביא כל אחד מהם את עולמו הפנימי.

חידוש נוסף שהביאה היה שילובם של מיעוטים אתניים, קשישים וחולים סופניים ביצירותיה. אצל הלפרין רקדו יחד שחורים ולבנים, בתקופה שבה בארצות הברית עוד היו נהוגים בידול והפרדה. גם היום היא ממשיכה ליצור עבודות מהפכניות ולהציג את יופיו של הגוף המזדקן ואת החיבור בינו לבין הטבע; חגיגת הגוף כמקור לכל חוויה יצירתית.

על משטח העץ בביתה, המשמש במה גדולה שבנויה על כלונסאות בלב אזור טבעי יפהפה, החל פרק חשוב בהיסטוריה של המחול האוונגרדי בארצות הברית של תחילת שנות השישים. הלפרין ייסדה כבר בשנות החמישים סדנה לרקדנים, שפעלה על פי גישותיה ותפישותיה, בעוד כולם היו שבויים עדיין בקסמה של גרהאם. כשם שאיזדורה דנקן (Duncan) ומחול ההבעה שברו את מוסכמות הבלט, כך הרעיונות שהציפו את ארצות הברית בתחילת שנות השישים נועדו לשבור את המשנה הסדורה והסגורה הגרהאמית.

הדרך האלטרנטיבית של הלפרין שמה דגש גם על ביטוי יצירתי ושפה אישית, וגם על שפה יומיומית ותנועה פשוטה. היא האמינה ש"הפרדה בין אמנות לחיי היומיום היא גישה שרירותית שממיתה את היצירתיות". לשם בחינת המשמעות של הריקוד בחיינו והאופן שבו הוא נוצר בהם, יצרה את טכניקת *task oriented movement* – תנועה מוכוונת משימה: מתן משימה ובחינתה הופכים לחומר יצירתי כבסיס לאלתור מקורי, שמתרחק מסגנון מעוצב ומקובע. תכלית התהליך היא השמירה על האמן חי ויצירתי. אפשר לומר כי היצירה *Parades and Changes* שנולדה ב-1965 עדיין ממציאה את עצמה, איננה מקובעת וחיה כל פעם מחדש.

בסדנאות ניסיוניות אלה השתתפו אמנים גדולים כמו טרישה בראון (Brown), איבון ריינר (Rainer), מרדית מונק (Monk), סימון פורטי (Forti) ואף מרס קנינגהאם (Cunningham). חלקם שבו לניו־יורק והחלו מאמצים את התנועות הפשוטות והיומיומיות שנבחנו בסדנאותיה של הלפרין. כך הוקם תיאטרון המחול ג'דסון (Judson), שנחשב פורץ דרך והיה ביטוי מובהק למחול הפוסט־מודרני בארצות הברית.

בשיחה עמה מדגישה אנה הלפרין את הייחוד של הרקדנים הישראלים לעומת רקדנים רבים שפגשה במקומות אחרים ברחבי העולם. "כאינדוידואלים, הם מאוד אינטנסיביים, עזים וחזקים. לא ראיתי את התכונה הזאת בשום מקום. כלהקה, ורטיגו מאוד אמיצה, נועזת ופתוחה. הבאתי דרכי פעולה והנחיות (scores) שחברי הלהקה אינם רגילים לעבוד איתן. כך גרמתי להם לבחון את הגבולות שלהם וללכת אל הקצה. בחנו יחד היבטים רבים שלא בהכרח נקראים 'ריקוד' והם עשו זאת באומץ. עצוב לי לעזוב". היא מתארת חוויה מאוד מיוחדת שעברה עם להקת ורטיגו, "היה כאן משהו מאד מיוחד וראיתי להקות רבות בחיי".

המחול בישראל מאופיין בכוח פנימי ובאנרגיות אצורות. התכונות האופייניות לרקדן הישראלי הן כנות וישירות, כמעט ללא מחיצות בין האדם לרקדן. על פי הבנתה, קיימת אינטנסיביות רבה ברקדן הישראלי, כי המניע הוא תוצר לוואי של החיים האינטנסיביים בישראל, הניסיון לחיות בעולם "כאילו נורמלי" והעובדה שהיהודים כעם שורדים את החיים כבר למעלה מ-2000 שנה.

הרקדנים סיפרו שתהליך העבודה עם אנה הלפרין היה חדש ומרענן. היא אינה מסתמכת על טכניקה מסוימת ואינה נשענת על דפוסיים קבועים. האלתור הוא כלי ההתמודדות העיקרי שלה, ואילו נוצק תוכן אישי פנימי. כל רקדן מביא את משאביו האישיים ומפגיש אותם עם רעיונותיהם היצירתיים של רקדנים נוספים. מפגש הרעיונות מעובד גם יחד וגם לחוד והתוצר האמנותי נבחן בכל רגע מחדש. אחד הרקדנים אמר שכל אמירה שלהם נבחנה ללא שיפוט ומתוך הקשבה רבה. רקדן אחר סיפר כיצד השפיעו רקדני ורטיגו על תהליך היצירה. לדבריו, אם קטע מסוים עורר אצלו אי נוחות, הקטע נבחן, עובד מחדש ואף שונה. הרקדנים חשו שותפים מלאים לתהליך היצירה. לדברי הלפרין, "הרקדנים של ורטיגו הם היוצרים, אני רק נתתי להם סימנים או תבניות (scores). אני לא כוריאוגרפית. ייצרנו יחד תהליך. לכן הריקוד הוא *co-creation*".

לרשות הלהקה עמדו חמישה ימי עבודה בלבד עם הלפרין לפני המופע, ולכן הדבר גייס את כולם לעבודה אינטנסיבית והתהליכים התרחשו במהירות רבה, הן ברמה האישית והן בקבוצה. הלפרין השתמשה בטכניקות אמנותיות שונות, כמו ציור, שימוש בקול, משחק וכתובה. "לפני הסדנה", אמרה אחת הרקדניות, "לא ידעתי למה לצפות. נעה (ורטהיים) מתחילה מתנועה, מצורה, שאט אט מתפתחת ומשתכללת ואליה נוצק רגש. עם אנה לא היתה בהתחלה תנועה כלל, אלא סערות רגשיות שעולות ומציפות". רקדנית אחרת ציינה שכל הסבר והנחיה של הלפרין דורשים התבוננות עמוקה ומניע פנימי. "היא הצליחה לחדור ללבנו ונגעה במקומות הכי חלשים שלי, אותם מקומות שאני נוהגת להדחיק. היא איפשרה לי לקפוץ אל המים הקרים, אבל ליוותה את הקפיצה בחיבוק, חום ואהבה ללא ביקורת". רקדנית אחרת סיפרה שלא היה לה קל בתחילת תהליך העבודה, מפני שאנה גרמה לה ללכת למקומות שאינם נוחים מבחינתה כרקדנית. "קשה לי להביע את עצמי בדיבור, במבט. אני רגילה להתבטא בתנועה. אנה גרמה לי לעשות זאת על הבמה", אמרה.

בתום התהליך חשו הרקדנים שעברו עם הלפרין חוויה מסעירה ומרגשת של עבודה מדויקת ומקבלת. "השתניתי כאדם ורקדן", אמר אחד מהם. "מחר אכנס לסטודיו בידיעה ברורה שאני כל כך אוהבת לזוז", הוסיפה מישהי. אחד הרקדנים לא מצא מלים לתאר את עוצמת החוויה: "נפתחו

Anna Halprin with Noa Wertheim and Adi Sha'al

אנה הלפרין עם נעה ורטהיים ועדי שעל

Parades and Changes: אנה הלפרין בכפר האמנותי האקולוגי ורטיגו

שרון טוראל

ספרדית. חלק מהדברים מובנים, חלקם אינם מובנים מטבע הדברים. על שטף המלים ומקצב הדיבור אחראי מנצח, שעומד על הבמה ומכוון את כליו, הדוברים. הרקדנים שתולים בקהל, יוצאים ממנו וחוזרים אליו. הצופים נקראים "עדים" בפיה של הלפרין, כי הם חלק בלתי נפרד מהמופע, מהקהילה. הם עדים ושותפים לחוויה הרגשית, האישית והקבוצתית. כך, כמו בחברות קדומות, מיטשטש הגבול שבין רקדן לצופה.

לאחר מכן עולים הרקדנים על הבמה ומציגים את עצמם, כל אחד בדרכו: זה בתנועה, זאת במלה, אחר בריקוד, במעין פרולוג מקרב, עם הומור רב. העדים מכירים את הרקדנים בשמם ואף יודעים פרט או שניים על כל אחד מהם. המהלך יוצר חוויה אינטימית של הכרות, ומעניק לרקדנים יכולת ביטוי רחבה.

בסצנה הבאה צועדים הרקדנים על הבמה בקצב אחיד. הליכה בקבוצה

לי מקומות חדשים בלב, גם ברמה האישית וגם ברמה המקצועית, והמטען שקיבלתי כאן ילווה אותי עוד הרבה שנים". כל הרקדנים שאתם שוחחתי תיארו את הלפרין כאשה מיוחדת, שנאמנה לעצמה, אינטנסיבית ומלאת ידע וחכמה.

אי אפשר להתנתק מהמחשבה שהריקוד *Parades and Changes* עלה לראשונה לפני כחמישים שנה והוא עדיין מעורר סקרנות ועניין. קשה לתפוש כמה היה מרחיק לכת בתקופה שבה עלה לראשונה, בעירום שנכלל בו, במוסיקה הנפלאה שכתב מיגל פרסקוני וברעיונות שהביא; האם פעולות כמו התלבשות והתפשטות על הבמה הן ריקוד? האם הכוונה מאחורי תנועה יומיומית כמו הליכה ונפילה היא שמייצרת את הקונטקסט המחולי?

הריקוד נפתח כשהרקדנים היושבים בקהל, לבושים בחליפות מחויטות, קמים בזה אחר זה ומדברים כל אחד בשפתו: עברית, סלובנית, אנגלית,

מוטיב הקריעה יוצר פס קול קסום. לרגע דומים רעשי הקריעה לטיפות גשם על החלון. הרקדנים רוקדים עם קרעי הנייר, מתכסים בהם, שוכבים לצדם וזורקים אותם למעלה. כשהקרעים נופלים הם אוספים אותם ויוצאים עם כל ערימת הנייר, כאסופה של אנשים, אל מחוץ לבמה, אל תוך הקהל.

אחר כך הלפרין מצטרפת אל הרקדנים, לבושה בבגד לבן, קמה מתוך הקהל ופוסעת בעודה מנגנת במפוחית פה. הרקדנים רוקדים לצלילי המפוחית והנגינה הופכת למשחק: כשהלפרין מפסיקה לנגן, הרקדנים מפסיקים לרקוד ויוצרים קומפוזיציות קפואות על הבמה.

דיאלוג בין המתופף המצוין איליה מנגס ובין רקיעות רגליהם של הרקדנים על ריבועי עץ שעליהם הם עומדים, יוצר תחליף לטקסים פולחניים שאבדו בחברה המודרנית. הרקדנים והיוצרת עומדים במעגל, מביטים זה בזה כשפניהם אחד כלפי השני כמו בטקס שבטי, מניפים את ידיהם אל על.

לבסוף מבצעים הרקדנים את "מרוץ העולם" (*The Earth Run*), ריצה למען משהו או מישהו שחשוב באופן אישי לכל רקדן. הקשר בין הריקוד לחיים, לאמונות, לאני הפנימי, בא לידי ביטוי במלוא עוצמתו. הלפרין מקדישה את הריצה לכל הילדים באשר הם, ומאחלת להם שיהיו מוגנים ואהובים. הרקדנים רצים למען מחשבה חופשית, למען בית באשר הוא, לחיים ולחופש, לטבע ולתקווה. גם הילדים בקהילת ורטיגו, שהיו בין הצופים, באופן ספונטני משתלבים בין הרקדנים הרצים ורצים את המרוץ שלהם.

לתפישתה של הלפרין, חוויות החיים נחגגות דרך הגוף, גם אם הגוף מוגבל, חולה או זקן. האני הפרטי בא לידי ביטוי בתנועה ובריקוד, גם בשמחה ובשעשוע וגם בכאב. "לפני שחליתי בסרטן", שיתפה אותנו, "חייתי למען האמנות שלי. אחרי שהבראתי, אני חיה את האמנות שלי בשביל חיי".

הערות

¹ לאחר סדנאות אלה פירסמה איבון ריינר, מיוצרות המחול הפוסט-מודרני בארצות הברית של אותה תקופה, את "מניפסט הלא" המפורסם שלה (no manifesto) לא לתיאטרליות, לא לטכניקה, לא לסגנון מסוים, לא לז'אנר מסוים.

² ראו, שרון טוראל, "צורה ורגש ביצירותיהן של ענת דניאלי ונעה ורטהיים", מחול עכשיו, גיליון 17, מאי 2010, עמ' 28-30.

שרון טוראל היא בעלת תואר שני מהאקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים. את עבודת המוסמך שלה סיימה בהצטיינות יתרה. בעלת תואר שני מהאוניברסיטה העברית בחקר סכסוכים. מרצה בתחום תולדות המחול. רקדנית ומורה לריקוד מצרי. sharontr@gmail.com

נותנת ביטחון וקבלה. הליכה בקצב אחיד מחייבת מודעות לאחר, לקבוצה, ליחיד. עם זאת, כל אחד מהם עסוק במקביל בעבודה פנימית. רקדנים רבים ציינו את הדרך המשמעותית שעברו לקבוצה, אמרו שהעבודה יצרה הכרות מחדשת בינם לבין הרקדנים שרוקדים אתם כבר שנים, איפשרה להם למידה חדשה זה על זה וגיבשה את הלהקה כקהילה. לדבריהם, הלפרין הצליחה לסחוף עשרה אנשים שונים זה מזה, שכל אחד מהם מביא מטען שונה, ולכנס אותם יחד לאותו מקום, כדי להיות שותפים לאותה משימה.

הרקדנים נעמדים בשורה ישרה, מישימים מבט חודר אל הקהל ומתחילים להסיר את בגדיהם. כל אחד מתפשט בקצב שלו, כל אחד עסוק בפריט לבוש אחר. הם מחלצים את עצמם מהחליפות ונותרים בבגדי גוף. האור המעומעם והקרבה בין הקהל לרקדנים יוצרים אינטימיות מחדשת. הלפרין ציינה שהיא מתאימה את הריקוד בכל פעם מחדש למקום, למרחב ולרקדנים. ההתאמה שנעשתה כאן אילצה אותה לוותר

Anna Halprin with Vertigo Dance Company

אנה הלפרין ורקדני להקת ורטיגו

על העירום. כשעלה הריקוד ב-1965 בארצות הברית וכלל עירום הוא הביא לסקנדל, שאחריו נעצרה הלפרין על ידי המשטרה באשמת "חשיפה מגונה". עשר שנים נאסר עליה להופיע בכל מקום שהוא בתחומי ניו יורק. העירום מתח את הגבולות המקובלים באותה תקופה. הלפרין אמרה שמבחינתה העירום הוא עוד בגד, המאפשר לרקדן להתפשט ולהתקלף ממסכות נוספות. אם במשך התהליך שעברו בסדנה מצאו הרקדנים פנים של עצמם שלא הכירו, הריקוד בעירום הוא כלי נוסף שמאפשר חשיפה כזאת. כאמור, הריקוד עם להקת ורטיגו לא נרקד לבסוף בעירום, אך אחת הרקדניות אמרה, שבתחילת התהליך היא הסתייגה לחלוטין מהרעיון של ריקוד בעירום, אבל אם הסדנה עם הלפרין היתה נמשכת שלושה שבועות, ההסתייגות המוחלטת היתה הופכת להסכמה מלאה.

השיר *downtown* של פטולה קלארק (Clark) יצר שינוי טקסטורה מוחלט והביא שחרור ושעשוע תוך הליכה קצבית של הרקדנים תוך הישר מבט. האם לפני חמישים שנה הליכה, ריצה ונפילה נקראו ריקוד?

היצירה מגיעה לטעמי לשיאה כשניירות חומים עבים נפרשים בירכתי הבמה והרקדנים מתחילים לקרוע אותם, כל אחד בדרכו ובקצב שלו.